

AUTOREFERAT

OSIĄGNIĘCIA I DOROBK PRACY NAUKOWO-BADAWCZEJ ORAZ DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

I. Imię i nazwisko

Jerzy Brusilo OFMConv

II. Dyplomy, stopnie naukowe (nazwy, miejsca i czas uzyskania) oraz dane rozprawy doktorskiej

Dyplom magistra teologii z zakresu teologii pastoralnej po odbyciu studiów w Wyższym Seminarium Duchownym OO. Franciszkanów w Krakowie (1982–1988) i po obronie pracy pt.: „Kaznodziejstwo o. Alberta Wojtczaka (1907–1962) franciszkanina. Próba charakterystyki” (promotor: dr Bonawentura Urban OFMConv) na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie (na podstawie umowy między PWT a WSD OO. Franciszkanów) **21 VI 1988 roku.**

Dyplom licencjata teologii uzyskany na Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie na podstawie pracy: „Chrześcijański sens cierpienia a przeciwbólowe działania medycyny” (promotor: ks. prof. dr hab. Krzysztof Szczygieł) **10 VI 1996 roku.**

Dyplom doktora nauk teologicznych, specjalność bioetyka, uzyskany na Wydziale Teologicznym Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie na podstawie rozprawy „Lekarz wobec kresu życia – w nauczaniu Kościoła i w dokumentach laickich” (promotor: ks. prof. dr hab. Krzysztof Szczygieł) **30 V 2003 roku.** Recenzenci: ks. prof. dr hab. Jan Kowalski (Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie), ks. dr hab. Paweł Bortkiewicz (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu). Otwarcie przewodu doktorskiego – 15 czerwca 2001 roku, zakończenie przewodu doktorskiego – 30 maja 2003 roku.

III. Zatrudnienie i dydaktyka w jednostkach naukowych

Zatrudnienie podstawowe (pełny etat)

1. Od 1 października 1996 roku do 30 września 2004 roku pracowałem jako asystent w Międzywydziałowym Instytucie Bioetyki PAT.

2. Od 1 października 2004 roku do chwili obecnej pracuję jako adiunkt w Katedrze Teologii Pastoralnej Szczegółowej PAT (po reorganizacji w 2015 roku: w Instytucie Teologii Praktycznej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie). W ostatnim roku akademickim (podobnie jak w poprzednich latach) przeprowadziłem następujące zajęcia:

- ćwiczenia z teol. pastoralnej dla kleryków V roku WSD AK,
- wykład z teologii pastoralnej dla diakonów WSD Archidiecezji Krakowskiej,
- ćwiczenia z teologii pastoralnej dla studentów świeckich V roku,

- wykład monograficzny „Teologia dla dziennikarzy” dla studentów świeckich II roku studiów stacjonarnych i niestacjonarnych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie),
- tutoring z teologii moralnej,
- metodyka pracy naukowej (ćwiczenia).

3. W latach 2006–2014 w ramach działalności dydaktycznej przeprowadziłem następujące wykłady monograficzne dotyczące tematyki teologicznopastoralnej:

- „Małżeństwo i rodzina w ujęciu potradycyjnym. Zagadnienia duszpasterskie” (2006/2007),
- „Duszpasterskie problemy współczesnego postępu cywilizacji” (2007/2008),
- „Teologiczny wymiar troski o życie przyrody” (2008/2009),
- „Teologia w naukach przyrodniczych” (2009/2010),
- „Teologiczne i filozoficzne poszukiwania w obliczu kryzysu współczesnego świata” (2010/2011),
- „Pustka ponowoczesnych areopagów” (2011/2012),
- „Teologia w badaniach naukowych” (2012/2013),
- „Teologiczny wymiar troski o przyrodę” (2013/2014).

4. Jednocześnie od 1 października 2004 roku do chwili obecnej jako adiunkt w ramach etatu prowadzę zajęcia w ramach Poddyplomowych Studiów Bioetyki Wydziału Nauk Społecznych UPJPII. W ostatnim cyklu studiów (3 semestry – od semestru zimowego roku akademickiego 2013/2014 do 2014/2015) przeprowadziłem następujące cykle wykładów:

- „Ekologia i ekoetyka”,
- „Choroba – cierpienie – niepełnosprawność”,
- „Ból, cierpienie, cywilizacja śmierci”,
- „Ciało jako wartość: relikwie, plastynanty, okaleczenie”,
- „Samobójstwo, tortury i kara śmierci – ocena etyczna”,
- „Relacja lekarz–pacjent”,
- „Eksperyment medyczny i komisje bioetyczne”,
- „Medycyna niekonwencjonalna”,
- „Eksperyment na zwierzętach”,
- „Placebo i leki o niesprawdzonej skuteczności terapeutycznej”

oraz konwersatoria na temat dokumentów Kościoła katolickiego o życiu ludzkim, bioetyce i ekologii.

Zatrudnienie dodatkowe, aktualne (umowy o dzieło)

1. Wykładowca zajęć zleconych – prowadzę wykłady monograficzne w Międzywydziałowym Studium Biotechnologii Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie od 6 lutego 2004 roku do dziś (obecnie na Wydziale Biotechnologii i Ogrodnictwa UR w Krakowie); ostatnie tematy zajęć w trakcie dwóch semestrów roku akademickiego 2014/2015: „Etyka w biotechnologii” i „Etyczne aspekty modyfikacji systemów przyrodniczych, organicznych, komórkowych i genetycznych”.

2. Wykładowca zajęć zleconych – prowadzę wykłady monograficzne na kierunku biologia stosowana na Wydziale Hodowli i Biologii Zwierząt Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie od 1 października 2008 roku do chwili obecnej; ostatnie tematy zajęć w trakcie dwóch semestrów roku akademickiego 2014/2015: „Podstawy etyki w naukach przyrodniczych”, „Bioetyka”.

3. Wykładowca zajęć zleconych – prowadzę wykłady monograficzne na kierunku „Bioinżynieria zwierząt” na Wydziale Hodowli i Biologii Zwierząt Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie od 25 marca 2015 roku; temat wykładów: „Bioetyka”.

4. Wykładowca zajęć zleconych – prowadzę wykłady monograficzne w Uniwersyteckim Centrum Medycyny Weterynaryjnej Uniwersytetu Jagiellońskiego – Uniwersytetu Rolniczego im. Hugona Kołłątaja w Krakowie od 18 czerwca 2013 roku do chwili obecnej; ostatni temat zajęć w trakcie dwóch semestrów roku akademickiego 2014/2015: „Etyka weterynarii”.

5. Wykładowca teologii pastoralnej w Wyższym Seminarium Duchownym OO. Franciszkanów w Krakowie (od 2008 roku do dziś).

IV. Osiągnięcia wynikające z art. 16 ust. 2 ustawy z dn. 14 III 2003 r., o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.).

Ważną cechą dorobku i osiągnięć ostatnich lat (od chwili uzyskania stopnia doktora nauk teologicznych), będących etapem dojrzewania do samodzielności naukowej, jest w moim przekonaniu interdyscyplinarność – nie tylko zajęć dydaktycznych prowadzonych na dwóch uczelniach o różnym profilu naukowym (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie i Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie), lecz także pracy naukowej, której wyrazem są m.in. publikacje kontynuujące zarówno wątek bioetyczny, medyczny i etyczny z prac przed doktoratem, jak i omawiające nowe kierunki badań: teologiczno-pastoralne, teologicznomoralne, związane z protologią (nauką o stworzeniu) i szeroko pojętą teologią przyrody.

W tym nurcie badań i zainteresowań naukowych **głównym osiągnięciem i centralnym problemem badawczym jest temat: „Teologia i ekologia: *Sacrum i przyroda*”**, w monografii *Teologia praktyczna i ekologia. Wprowadzenie historyczne do idei Sacrum i przyroda*. omówiony również w jednej pracy zbiorowej (pod moją redakcją) bezpośrednio związanej z tematem i w rozbudowującym temat cyklu 17 artykułów (w tym jeden w języku angielskim).

IVa. Monografia

Najnowszym i najważniejszym dziełem głównego osiągnięcia naukowego i centralnego problemu badawczego jest wspomniana na początku monografia *Teologia praktyczna i ekologia. Wprowadzenie historyczne do idei Sacrum i przyroda*, Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków 2015, ss. 252, ISBN 978-83-7438-478-0. Choć wydanie książki poprzedza obszerny dorobek teologiczno-ekologiczny, to można uznać jej charakter za wprowadzający do całego obszaru badawczego. Po szeregu fragmentarycznych analiz idei *Sacrum i przyroda* doszedłem do wniosku, że nadszedł czas nie tylko na analizę współczesnych implikacji teologiczno-ekologicznych koncepcji pastoralnej powstałej na początku lat 90. XX wieku, ale w poszukiwaniach inspiracji do rozwoju *Sacrum i przyroda* potrzeba także głębszego, rozległego studium np. historii relacji człowiek–przyroda czy teologia–ekologia. W konkretnym zamierzeniu badawczym chodziłoby o ukazanie, jak cała historia teologii i ekologii (od starożytności chrześcijańskiej do Soboru Watykańskiego II) zapowiada ideę *Sacrum i przyroda* i jak ta idea jest realizowana w praktyce duszpasterskiej i nauczaniu Kościoła w świecie współczesnym. Poza tym zbliżające się ćwierćwiecze idei *Sacrum i przyroda* skłania do szerokiej, wielowątkowej analizy naukowej zarówno sfery „sacrum” w interesującym nas ujęciu pastoralnym, jak i sfery „przyroda” pod kątem znaczeń religijnych,

społecznych i kulturowych. Moim zdaniem żadna inna dyscyplina teologiczna nie jest do kwestii ekologicznej bardziej przystosowana niż teologia praktyczna (pastoralna).

Punktem wyjścia do badań historycznych w określonym obszarze jest teza o adekwatności teologii praktycznej i ekologii we współczesnym rozumieniu obu dyscyplin. Pierwsze, historyczne podobieństwo oznacza, że teologia pastoralna i ekologia powstały mniej więcej w tym samym czasie: zreformowane studium teologii uniwersyteckiej powstało w Wiedniu w 1774 roku, a za początek ekologii uznaje się wypowiedź Alexandra von Humboldta z 1799 roku o jedności w różnorodności przyrody; drugie podobieństwo wypływa z „praktyczności” metodologii obu dziedzin – chociaż teologia pastoralna jest „praktyczna” w innym sensie niż ekologia, a dyscypliny te mają różne naukowe metodologie badawcze, charakter podmiotowy i przedmiotowy, to praktyczność zastosowań, odniesień do sytuacji współczesnego świata jest bardzo podobna; z tak praktycznie rozumianej metodologii wypływa trzecie podobieństwo: teologia praktyczna i ekologia (którą też można nazwać praktyczną) są dyscyplinami otwartymi, obie są czerpią z dorobku innych nauk i obie ciągle poszukają swojej tożsamości, mając przed sobą wielkie możliwości rozwoju, czy to w nurcie przemian posoborowych, czy w kontekście lepszego poznawania praw przyrody i pilnych wyzwań zagrożeń środowiska naturalnego. Czwartym podobieństwem teologii pastoralnej i ekologii wyraża się w pojęciu wspólnoty – można wyróżnić wspólnotę ludzką, teologiczną i „wspólnotę” biocenozy, ekosystemów i biosfery. Wiadomo, że wspólnoty ekosystemu nie można porównywać istotowo i celowo ze społecznością ludzką, ale zewnętrznie w obu mamy współzależność jednostek i podobieństwo relacji. W ekologii np. w relacjach środowiskowych między organizmami, w relacjach troficznych między składnikami abiotycznymi i jednostkami biotycznymi i w dążeniu do równowagi biocenotycznej mamy jak najbardziej łączność w obrębie wspólnoty przyrodniczej. Piątym podobieństwem wskazuje, że w obu dziedzinach podmiotem poznania jest zawsze człowiek, który stanowi centrum przyrody stworzonej przez Boga i który może budować rozsądną i wolną wspólnotę ludzką na ziemi. Człowiek jako droga Kościoła (podmiot teologii) i jako dzierżawca stworzenia (podmiot ekologii) jest najważniejszym dziełem stwórczym w Jezusie Chrystusie; z tego wynika szóste podobieństwo teologii i ekologii (*Sacrum i przyroda*) – obie dziedziny chcą ogarnąć całą rzeczywistość świata i człowieka, odpowiednio według swoich kompetencji i metodologii. W perspektywie naszych analiz oznacza to, że teologia i ekologia są naukami wszechstronnymi, globalnymi, dynamicznymi, które ogarniają cały świat widzialny (przyrody i człowieka). Teologicznie można potraktować to jako siódme podobieństwo naszego zestawienia – biorąc pod uwagę współczesne definicje ekologii i teologii pastoralnej, obie nauki poprzez akt stworzenia łączą się ze Stwórcą, istnieją w Bogu w tajemnicy Bożej miłości. Podmioty obu nauk poprzez akt stworzenia są razem odkupione w Chrystusie: „Stworzenie bowiem zostało poddane marności – nie z własnej chęci, ale ze względu na Tego, który je poddał – w nadziei, że również i ono zostanie wyzwolone z niewoli zepsucia, by uczestniczyć w wolności i chwale dzieci Bożych” (Rz 8, 20–21). W obliczu tych podobieństw można z pewnością stwierdzić, że teologia i ekologia wymagają dalszych, pogłębionych badań interdyscyplinarnych w obszarze idei *Sacrum i przyroda*.

W monografii omawiającej główne osiągnięcia badawcze: *Teologia praktyczna i ekologia. Wprowadzenie historyczne do idei Sacrum i przyroda*, została wzięta pod uwagę ewolucję pojęć, zarówno w teologii, jak i ekologii. O ukształtowanej we współczesnym rozumieniu teologii możemy mówić od średniowiecza, a o ekologii dopiero od połowy XIX wieku. Podobnie jest ze sformułowaniem „teologia praktyczna”, które z jednej strony wskazuje na pastoralny kontekst teologii np. wobec nauk przyrodniczych, z drugiej strony ma zaś podkreślić „praktyczny” charakter przyszłych analiz idei *Sacrum i przyroda*. W płaszczyźnie merytorycznej – praca została podzielona na dziesięć rozdziałów, z których drugi i trzeci opisują starożytne i średniowieczne odniesienia chrześcijaństwa i przyrody,

czwarty i piąty analizują nowożytną relację teologii i nauk przyrodniczych. W rozdziale szóstym, u kresu nowożytności, omawiam już naukową teologię pastoralną i ekologię we współczesnym rozumieniu. Rozdziały siódmy i ósmy dotyczą stanu teologii katolickiej i rozwoju ekologii w XX wieku do Soboru Watykańskiego II, a rozdziały dziewiąty i dziesiąty przedstawiają teologię Soboru w pośrednim odniesieniu do wątków przyrodniczych (mimo że Vaticanum II nie używa słowa „ekologia”) i analizują pod tym kątem wybrane dokumenty ostatniego Soboru.

W całej historii relacji teologia–ekologia nie budzi wątpliwości znaczenie Soboru Watykańskiego II (1962–1965), którego *aggiornamento* wywarło niezwykle wpływ nie tylko na teologię pastoralną i duszpasterstwo, nie tylko na cały Kościół, lecz także na szeroko pojętą naukę i kulturę (coraz bardziej technologiczną i materialną) w okresie posoborowym i na przełomie XX i XXI wieku. Jest to temat do dalszego rozwinięcia, ale już teraz problem badawczy monografii – czy w historii można znaleźć inspiracje do współczesnego uzasadnienia „praktycznej teologii ekologicznej” – znalazł w moich analizach wystarczającą argumentację lub przynajmniej punkt wyjścia do bardziej wnikliwych poszukiwań. Sobór był na pewno wydarzeniem duszpasterskim, ale to od współczesnej recepcji posoborowej idei *Sacrum i przyroda* będzie zależało, czy osiągnięcia Vaticanum II będzie można określić jako kamień milowy także w ekologii, ułatwiający mówienie o Ewangelii wobec nauk przyrodniczych i problemów środowiska naturalnego. Wnioski w omawianej pracy wskazują na antropologiczną, biblijną i nadprzyrodzoną wielkość człowieka, który sam będąc doskonałym stworzeniem, ma współpracować ze Stwórcą w budowaniu doskonałego świata. Świadczy to o wielkiej odpowiedzialności człowieka za przyrodę, tym bardziej że historia jego dotychczasowych relacji ze stworzeniem nie jest zbyt optymistyczna. Kościół jednak jako sprzymierzeniec w zintegrowanej ekologii ludzkiej daje nadzieję, że nowa, lepsza relacja człowiek–przyroda i Kościół–świat będzie szansą dla naturalnego środowiska przyrodniczego teraz i w przyszłości.

Moje dotychczasowe teologiczno-ekologiczne badania i publikacje dotyczące idei *Sacrum i przyroda* znajdują potwierdzenie i pogłębienie w najnowszej refleksji Kościoła na temat stworzenia, kryzysu ekologicznego i ekologii integralnej (por. encyklika papieża Franciszka, *Laudato si'*. *W trosce o wspólny dom*, 2015).

IVb. Praca zbiorowa i artykuły

Idea *Sacrum i przyroda*, wokół której koncentrują się wszystkie publikacje tematu, powstała w 1993 roku z inicjatywy ks. prof. dr hab. Macieja Ostrowskiego (obecnie dyrektora Instytutu Teologii Praktycznej UPJPII) jako teologiczna refleksja o przyrodzie, środowisku naturalnym człowieka i ekologii. Na początku była to idea inspirująca wspólnoty duszpasterskie, idąca w kierunku ruchu chrześcijańskiego, przechodząca w formy turystyki religijnej – szybko jednak nabrała charakteru naukowego, stając się tematem corocznych konferencji, poważnych spotkań duszpasterzy i ekologów w parkach narodowych w Polsce i za granicą, badawczych kontaktów międzynarodowych i publikacji naukowych; jednocześnie poszerzyła się o wątki filozoficzne, etyczne, społeczne, kulturowe i edukacyjne. Mój podstawowy dorobek naukowo-badawczy, organizacyjny i popularyzacyjny wypływa z tej idei *Sacrum i przyroda*, a także zmierza do jego pogłębienia i rozwinięcia.

Brałem udział w praktycznych działaniach *Sacrum i przyroda* jeszcze w latach 90. ubiegłego wieku, a od 2004 roku zainteresowałem się tą ideą naukowo. Częścią podejmowanych działań jest publikowanie prac zbiorowych, z których jedna została wydana pod moją redakcją w związku z XVIII Seminarium *Sacrum i przyroda*, zorganizowanym we współpracy z Ogrodem Botanicznym UJ w Krakowie: *Ogród Pana. XVIII Seminarium Sacrum i Przyroda*, red. J. Brusiło, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2010, ss. 154. Wątkiem przewodnim tej pracy była koncepcja

ogrodu w wymiarze botanicznym, biblijnym, kulturowym, etycznym i ekologicznym, co pozwoliło na ukazanie bogactwa treści i form zarówno ogrodu jako ważnej współczesnej rzeczywistości przyrodniczej, jak i niezwykle odniesienia teologicznego i symbolicznego. Tej drugiej płaszczyzny nawiązań dotyczy zamieszczony w zbiorze mój artykuł na temat drzewa jako symbolu życia, ogrodu, przyrody i religii, wpisujący się w samo centrum idei *Sacrum i przyroda (Od symboliki drzewa w religiach świata do teologicznych znaczeń chrześcijańskiego „Drzewa Krzyża”*, [w:] *Ogród Pana. XVIII Seminarium Sacrum i Przyroda*, red. J. Brusiło, Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków 2010, s. 51–67). Część materiału do artykułu pochodzi z wyników badań terenowych i kwerendy dokumentów, jaką przeprowadziłem w Nepalu i Tybecie w czasie wyprawy naukowej w lutym i marcu 2006 roku (do artykułu zostały m.in. dołączone własne zdjęcia plenerowe oraz autorskie materiały z badań nad teologią przyrody w buddyzmie i islamie). Podobne źródła i religijno-przyrodniczy charakter ma artykuł opublikowany rok później w dokumentacji XIX Seminarium *Sacrum i Przyroda*, które odbyło się na Słowacji na Uniwersytecie w Presovie (*Święte przestrzenie Wschodu: Perspektywa międzyreligijna*, [w:] *Dom Pana, XIX Międzynarodowe Seminarium Sacrum i Przyroda*, red. J. Brusiło, P. Tirpák, M. Petro, Wydawnictwo Naukowe UPJPII, Kraków–Prešov 2011, s. 89–99). Zająłem się w nim szerszą perspektywą, mianowicie niezwykle charakterem przestrzeni sakralnej w realiach religii Wschodu (głównie analizowanej przeze mnie buddyjskiej przestrzeni przyrodniczej w Tybecie i Himalajach).

Na wcześniejszych seminariach *Sacrum i przyroda* podejmowałem tematy związane z innymi wymiarami badanej idei, co znalazło odzwierciedlenie w trzech artykułach. Pierwszy, w którym zwróciłem uwagę na antropologię i teologię w odniesieniu do kwestii ochrony przyrody (*Przyroda w antropologii i teologii Jana Pawła II*, [w:] *XV Seminarium Sacrum i Przyroda „Przyroda, geografia, turystyka w nauczaniu Jana Pawła II”*, red. M. Ostrowski, I. Sołjan, Papieska Akademia Teologiczna, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków 2007, s. 47–64), otwiera pole badawcze dla koncepcji ekologii Jana Pawła II, która znalazła kontynuację w encyklice papieża Franciszka *Laudato si’*. W drugim artykule, opublikowanym w zbiorze materiałów z kolejnego seminarium, moje zainteresowanie skupiło się na etyce w ekologii (*Założenia chrześcijańskiej ekologii – aspekt etyczny*, [w:] *Elementy chrześcijańskie w edukacji ekologicznej. XVI Seminarium Sacrum i Przyroda*, red. M. Ostrowski, J. Partyka, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie, Ojcowski Park Narodowy, Ojców 2008, s. 37–50), która ma korzenie biblijne, rozwija się w środowisku nauczania kościelnego i najpełniej znajduje zastosowanie w ekologii ludzkiej. Trzeci artykuł, w przedostatniej edycji Seminarium *Sacrum i Przyroda*, również poruszający zagadnienie etyki w ekologii (*Etyka – ekologia – turystyka. Nowy obszar doświadczenia w człowieku, przyrodzie i teologii*, [w:] *Ekoturystyka. XXI Międzynarodowe Seminarium Sacrum i Przyroda*, red. P. Tirpák, J. Dziedzic, Prešovská univerzita v Prešove. Gréckokatolícka teologická fakulta, Prešov 2013, s. 72–85), to próba przeanalizowania fenomenu idei *Sacrum i przyroda* w bardzo popularnych obecnie formach turystyki religijnej i pielgrzymkowej. Okazuje się, że to nowe doświadczenie poznawania przyrody ma poważne implikacje etyczne i teologiczne.

Badania naukowe nad ideą *Sacrum i przyroda* wiążą się nie tylko z corocznymi seminariami, dziś już o zasięgu międzynarodowym (Słowacja, Ukraina). Jako franciszkanin na początku mojego zainteresowania tym tematem postawiłem sobie pytanie o udział zgromadzenia duchowych synów św. Franciszka, postaci słusznie kojarzonej z przyrodą i ekologią, w historycznym rozwoju relacji między teologią i przyrodą i jego dzisiejszy związek z ideą *Sacrum i przyroda* (*Franciszkanie wobec nauk przyrodniczych. Uzasadnienie postulatów formacji ekoetycznej*, „W Nurcie Franciszkańskim” 12 (2003), s. 365–377), oraz pytanie o związek wcześniejszej dziedziny moich badań – bioetyki – z zagadnieniami

przyrodniczymi (ochrony środowiska, roślin i zwierząt). W odpowiedzi na to drugie pytanie powstały trzy artykuły pod wspólnym tytułem: „Bioetyka źródeł”, rozumianym jako korzenie przyrodnicze, religijne i kulturowe dla szeroko pojętej bioetyki, która w zamierzeniu amerykańskich twórców dyscypliny miała skupić się przede wszystkim na ochronie środowiska naturalnego. Tak pojęta bioetyka może stanowić inspirujące źródło również dla idei *Sacrum i przyroda*.

Bioetyka źródeł: ochrona przyrody – zwierząt, [w:] *Akademia Ochrony Przyrody 2005/2006*, red. M. Grzegorzczak, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Ośrodek Studiów Franciszkańskich WT PAT, Kraków 2006, s. 151–163 – to pierwszy tekst serii bioetycznej w cyklu *Sacrum i przyroda*, który zajmuje się ochroną zwierząt nie tylko ze strony ich dobrostanu, lecz także w nawiązaniu do biblijnego „panowania” jako odpowiedzialności i szacunku dla zwierząt, postulując jednocześnie wymiar teologiczny tej ochrony. Sięganie do tradycji religijnych i współczesnej teologii (*sacrum*) ma ważne znaczenie w ochronie całego stworzenia (przyrody).

Drugi artykuł bioetyki *Sacrum i przyroda* (*Bioetyka źródeł: przyroda, środowisko naturalne człowieka i religia*, [w:] *Integralna ochrona przyrody*, red. M. Grzegorzczak, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków 2007, s. 433–452) ujmuje problem ochrony przyrody jeszcze bardziej teologicznie i to nie tylko z punktu widzenia teologii chrześcijańskiej. Oczywiście podstawą jest zawsze myśl biblijna i nauka Magisterium Kościoła, ale nie można zapomnieć, że dziedzictwo nowożytnej kultury i kryzys cywilizacji zachodniej wywołują skutki także na obszarach poza wpływami chrześcijaństwa. Dlatego wartość przyrody i wielkich religii ma znaczenie w życiu codziennym i w życiu wewnętrznym każdego człowieka. Podane przykłady św. Franciszka z Asyżu i buddyzmu mogą być reprezentatywne także w doświadczeniu idei *Sacrum i przyroda*.

Jeszcze z innej – historycznej perspektywy próbuję ująć bioetykę źródeł teologii i przyrody w artykule o neolitycznych źródłach ochrony przyrody (*Bioetyka źródeł: neolityczne rolnictwo i udomowienie zwierząt u początków ochrony przyrody*, [w:] *O wychowaniu do ochrony przyrody. Warsztatowe materiały edukacyjne AOP 2007/2008*, red. M. Grzegorzczak, Instytut Ochrony Przyrody PAN, Kraków 2008, s. 9–27). Bardzo dawne, wykształcone wiele tysięcy lat przed narodzinami ekologii i ochrony przyrody, prehistoryczne relacje człowieka do środowiska naturalnego (na ile potrafimy je zrekonstruować i zinterpretować) mogą być istotnym punktem odniesienia dla współczesnych społeczeństw i nowoczesnej ekologii.

Do problemu ochrony roślin w kontekście teologicznym wracam w kolejnym artykule cyklu *Sacrum i przyroda* (*Wielkie religie świata wobec roślin i ich modyfikacji*, [w:] *Kultury in vitro w fizjologii roślin*, red. I. Marcińska, „Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych” 2007, z. 523, s. 11–32), w którym staram się ukazać fundamenty religijnego podejścia do świata roślin, zwłaszcza z punktu widzenia buddyzmu tybetańskiego, islamu i nauk Magisterium Kościoła katolickiego. Ponownie przydały się doświadczenia zdobyte m.in. podczas wspomnianej wyprawy naukowej do Tybetu oraz pobytu w celach naukowych w Iranie w lutym 2011 roku. Zebrany tam obfity materiał można też potraktować jako źródło do dalszych badań w obszarze mojego obecnego głównego osiągnięcia i problemu badawczego. Podobne znaczenie źródłowe dla idei *Sacrum i przyroda* ma artykuł opublikowany w wersji podstawowej w języku angielskim (*Animal welfare in the context of utilitarianism*, „Annals of Animal Science” [Suppl.] 1 (2004), 2nd International Symposium The Impact of Environmental Conditions on Animal Welfare, National Research Institute of Animal Production, Kraków 2004, s. 25–32) – wskazuje on jednak nie religijne, ale filozoficzne (etyczne) podstawy dobrostanu zwierząt, zwłaszcza w kontekście utilitaryzmu. Zagrożenia wynikające z takiego ujęcia troski o zwierzęta, jak to przedstawia cytowany w artykule Peter Singer, są kontrapozycyjne dla ideału *Sacrum i przyroda*.

Nie bez wpływu na mój dorobek i osiągnięcia naukowe ma moja praca w duszpasterstwie specjalnym (jako krajowego duszpasterza lekarzy weterynarii). Od prawie dwudziestu lat szereg moich działań duszpasterskich, organizacyjnych i reprezentacyjnych podejmowanych wraz z lekarzami i służbami weterynaryjnymi w całej Polsce, którzy mają przecież stały i specyficzny kontakt z ważną częścią świata przyrody ożywionej (a także współpracują ze środowiskiem naukowym polskich lekarzy weterynarii), owocuje w pracy naukowej publikacjami na tematy łączące ideę Sacrum i przyroda i weterynarię (religii, etyki, antropologii i duszpasterstwa). W tym nurcie chciałem w kilku tekstach pokazać: etos powołania i zawodu weterynaryjnego: biblijne korzenie właściwej relacji zwierzę – lekarz weterynarii (*Zwierzę – człowiek – lekarz weterynarii. Część I. Biblijno-antropologiczne podstawy pojmowania dobrostanu zwierząt*, „Życie Weterynaryjne” 2005, nr 12 (80), s. 783–786); antropologiczne pułapki w podejściu ludzi do zwierząt (*Zwierzę – człowiek – lekarz weterynarii. Część II. Antropologiczne manowce pojmowania dobrostanu zwierząt*, „Życie Weterynaryjne” 2006, nr 1 (81), s. 68–71) i propozycję właściwej relacji zwierzę – lekarz weterynarii opartej na trzech postulatach: kontemplacji, produkcji i symbiozy (*Zwierzę – człowiek – lekarz weterynarii. Część III. Próba personalistycznej zmiany relacji człowiek-zwierzę*, „Życie Weterynaryjne” 2006, nr 3 (81), s. 206–209). Wymienione trzy artykuły mogą być odczytywane jako całość i stanowić antropologiczne uzupełnienie relacji teologia pastoralna – ekologia. Z jednej strony ta antropologia jest bowiem wyrazem mojego praktycznego doświadczenia duszpasterskiego, a z drugiej strony wnikliwie opisuje świat zwierząt z punktu widzenia ludzi, którzy poświęcają się, aby go chronić.

Prezentowana praca zbiorowa i kilkanaście artykułów na temat wspomnianej idei są efektem indywidualnych badań i stanowią owoc samodzielnych studiów. *Sacrum i przyroda* to jednak nie tylko moja własna pasja i prywatne zainteresowanie. W latach 2008/2009 sprawa duszpasterstwa i ekologii stała się przedmiotem zainteresowania Kościoła katolickiego w Polsce, który w programie duszpasterskim na lata 2006–2010 „Kościół niosący Ewangelię nadziei” wyznaczył na rok duszpasterski 2008/2009 hasło „Otoczmy troską życie”. Jako Krajowy Duszpasterz Lekarzy Weterynarii miałem okazję uczestniczyć w pracach Komisji Duszpasterstwa Ogólnego Konferencji Episkopatu Polski i współtworzyć program duszpasterski na ten rok w obszarze ekologii i ochrony naturalnego środowiska człowieka. W ten sposób moja praca naukowa w temacie *Sacrum i przyroda* znalazła praktyczne i społeczne zastosowanie w dwóch publikacjach: *Otoczmy troską życie przyrody, roślin i zwierząt. Ekologiczny aspekt Programu Duszpasterskiego*, [w:] *Otoczmy troską życie. Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program Duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006–2010 (rok 2008/2009)*, red. S. Stułkowski, Wydawnictwo św. Wojciecha, Poznań 2008, s. 257–277 oraz *Ruch Ekologiczny św. Franciszka z Asyżu (REFA). Nowoczesny i ewangeliczny przykład troski o życie przyrody*, [w:] *Otoczmy troską życie. Kościół niosący Ewangelię nadziei. Program Duszpasterski Kościoła w Polsce na lata 2006–2010 (rok 2008/2009)*, (red.) S. Stułkowski, Wydawnictwo św. Wojciecha, Poznań 2008, s. 340–346.

Ostatni z artykułów dorobku w głównym osiągnięciu badawczym wynikającym z ustawy o stopniach i tytule naukowym (i chronologicznie ostatni artykuł w dorobku naukowym w ogóle) to *Bogactwo Boga Stwórcy i ubóstwo człowieka ekologicznego*, [w:] *Scripturae Lumen. Biblia i jej oddziaływanie. Bóg Stwórca*, red. nacz. A. Paciorek, Wydawnictwo Biblos, Tarnów 2014, s. 429–447. Ma on charakter syntetyczny i podsumowujący dwunastoletnie badania teologiczne w obszarze *Sacrum i przyroda*. Wychodząc od analizy biblijnej świata stworzonego i podając nauczanie Kościoła katolickiego o świecie współczesnym, chciałem pokazać zjawisko rosnących dóbr materialnych mniejszej, bogatej części ludzkości i biedę, głód, ubóstwo większej części mieszkańców Ziemi. Następnie przez opis ubóstwa ewangelicznego, ubóstwa franciszkańskiego i ubóstwa ducha próbowałem udowodnić sens ubóstwa ekologicznego,

które w moim przekonaniu wypływa z bogactwa Stwórcy i stworzenia. We wnioskach stwierdziłem, że integralna wizja ubóstwa ekologicznego przeciwstawiona współczesnemu kryzysowi środowiska naturalnego ma pomóc w duchowej i materialnej odnowie człowieka i świata.

V. Pozostałe osiągnięcia naukowe

Wydaje się, że zarówno praca dydaktyczna na Uniwersytecie Rolniczym (m.in. ze studentami weterynarii), praca duszpasterska z lekarzami weterynarii, lekarzami medycyny, jak i kontakt z szeroko pojętą bioetyką, ekologią, etyką eksperymentu medycznego i franciszkańską wizją przyrody jest cennym uzupełnieniem i inspiracją w głównym obszarze badań teologicznych: idei *Sacrum i przyroda*. Dlatego chciałbym wskazać też na inne sfery mojej działalności naukowej, znajdujące wyraz w publikacjach poza głównym nurtem osiągnięć w myśl art. 16 ust. 2 ustawy z dn. 14 III 2003 r., ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym.

Nawiązaniem do mojej wcześniejszej pracy naukowej, zakończonej dysertacją doktorską, jest publikacja książkowa: *Lekarz wobec kresu życia ludzkiego w nauczaniu Kościoła i w dokumentach świeckich*, Wydawnictwo Naukowe Papieskiej Akademii Teologicznej, Kraków 2004, ss. 377, w której analizuję sytuację kryzysu postaw lekarskich i podważania zasad medycyny Hipokratesowskiej, aby (wskazując na bogate źródła etyki i wartości religijnych i świeckich) przekonać o słuszności postulatów godności osoby i świętości życia ludzkiego. Encyklika *Evangelium vitae* Jana Pawła II jest takim, klasycznym już, źródłem bioetycznym w nauczaniu kościelnym, dlatego temu dokumentowi poświęcono symposium i publikację pod moją współredakcją (*Evangelium vitae – Most ku przyszłości*, red. J. Brusiło, A. Świerczek, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2011, ss. 206, seria Prace i Sympozja, 11), w której przy okazji zaprezentowano ważny dokument Międzynarodowej Komisji Teologicznej dla etyki, bioetyki i ekologii: *W poszukiwaniu etyki uniwersalnej: Nowe spojrzenie na prawo naturalne* (2009). Tłumaczenie i wydanie tego dokumentu w języku polskim zostało przeprowadzone z mojej inicjatywy, jako dyrektora Wydawnictwa Naukowego UPJPII (por. załącznik nr 4, cz. III punkt I).

We współpracy z lekarzami medycyny i z akademickimi ośrodkami medycznymi (zwłaszcza toksykologii klinicznej) opublikowałem trzy specjalistyczne artykuły, podejmujące nie tylko tematykę medyczną, lecz także antropologiczną, etyczną i profilaktyczną, jeśli chodzi o uzależnienia i zatrucia. Wszystkie zostały opublikowane w punktowanym naukowym periodyku „Przegląd Lekarski”. Najpierw podjąłem zagadnienie postaw lekarza toksykologa, w trudnej pracy z samobójcami, narkomanami i osobami uzależnionymi od środków odurzających (*Godność lekarza toksykologa na tle etosu lekarskiego*, „Przegląd Lekarski” 61 (2004), nr 4, s. 209–212), gdy wymagany jest od niego wręcz heroizm i bezwzględne poświęcenie. W drugim moim artykule na łamach „Przeglądu Lekarskiego” przeprowadziłem analizę udziału rozumu i wolnej woli w uzależnieniu na przykładzie palenia tytoniu (*Palenie tytoniu – antropologiczne ujęcie ludzkich uzależnień*, „Przegląd Lekarski” 62 (2005), nr 10, s. 947–953), wskazując na to, że w przeciwdziałaniu nałogom istotne znaczenie mają dobro, wartości i wolność człowieka. W trzecim artykule zająłem się oceną działań całej toksykologii klinicznej pod kątem antropologii filozoficznej i etyki personalistycznej (*Etyka personalistyczna wobec wyzwań toksykologii klinicznej*, „Przegląd Lekarski” 68 (2011), nr 8, s. 405–409). Wskazałem, że zarówno dla lekarza jak i pacjenta w toksykologii ważną rolę odgrywają nie tylko kwestie fizjologii, biochemii czy innych dziedzin współczesnej medycyny – równie istotne są problemy rodzinne, wpływ środowiska pracy, brak odpoczynku, problemy wiary, sensu życia, nadziei i miłości.

W innym czasopiśmie lekarskim opublikowałem artykuł, który dotyczy elementu wspólnego dla wielu zagadnień chorób ciała, psychiki i ducha. Chodzi o problem szeroko pojętego cierpienia (*Cierpienie człowieka jako konstytutywny element natury ludzkiej. Przyczynek do antropologii personalistycznej*, „Medycyna Praktyczna” 2007, nr 7–8, s. 241–244), który dla medycyny nie powinien mieć związku tylko z fizycznym czy psychicznym bólem, niesprawnością i przykrością, lecz także być postrzegany w aspekcie personalistycznym i duchowym, jako istotna część każdego pacjenta jako osoby ludzkiej.

Osiągnięciem, o którym chciałbym jeszcze wspomnieć, jest moja praca naukowa w ramach działań Komisji Bioetycznej, powołanej do oceny badań klinicznych w medycynie (eksperymentów medycznych na człowieku), która według założeń ustawodawcy (Rozporządzenie Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 11.05.1999 r. w sprawie szczegółowych zasad powoływania i finansowania oraz trybu działania komisji bioetycznych; Dz. U. 1999 nr 47, poz. 480 i późniejszych aktów prawnych) ma chronić pacjenta, dbać o etykę badań naukowych i zabezpieczać medycynę przed nieuczciwością badaczy i zachłannością koncernów farmaceutycznych. Zgodnie z prawem w składzie kilkunastoosobowego zespołu lekarzy powinien być również duchowny, dlatego od 1999 roku jestem członkiem Komisji Bioetycznej Collegium Medicum UJ w Krakowie oraz od 2006 roku członkiem Komisji Bioetycznej Okręgowej Izby Lekarskiej w Krakowie. Przez te lata zdobyłem spore doświadczenie w dziedzinie badań klinicznych, wiele się nauczyłem od świetnych lekarzy i etyków, sam również opiniowałem niektóre wnioski badawcze i opublikowałem kilka artykułów w czasopismach lekarskich i pozalekarskich. Przede wszystkim zaraz po wejściu Polski do Unii Europejskiej krytycznie zająłem się unijnymi przepisami dotyczącymi Dobrej Praktyki Klinicznej (*Antropologiczny kontekst badania klinicznego w prawie unijnym i znowelizowanym prawie polskim*, „Advances in Clinical and Experimental Medicine” 14 (2005), nr 5, s. 1095–1104), a w artykule w języku angielskim opisałem bardzo ważne zasady badań klinicznych na dzieciach jako szczególnej grupie badawczej w medycynie (*Ethics of genetics research on children: Christian philosophy and catholic theology*, „Eukrasia” 8, Katowice 2005, s. 107–111). Myślę, że ten dorobek będzie można jeszcze w przyszłości poszerzyć, ponieważ istnieje duże zapotrzebowanie na personalistyczne i religijne ujęcie medycyny eksperymentalnej zarówno w środowisku lekarskim (naukowo), jak i w całym społeczeństwie (popularnie).

Szersze ujęcie eksperymentu, na dużą skalę, zostało zaprezentowane w artykule o żywności modyfikowanej genetycznie (*Żywność modyfikowana genetycznie – ocena etyczna globalnego eksperymentu*, [w:] *Zrównoważone rolnictwo a bezpieczna żywność*, red. E. Cieślík, Polskie Towarzystwo Technologów Żywności, Wydawnictwo Naukowe Polskiego Towarzystwa Technologów Żywności, Kraków 2008, s. 93–101), w którym podałem zastrzeżenia etyczne wobec niekontrolowanych, niepotrzebnych i niebezpiecznych upraw GMO. Także niemedyczny charakter ma swoista antropologia techniki, którą w kontekście zagrożeń omówiłem w artykule zawartym w zbiorze o charakterze filozoficznym (*Kryzys techniki – zagrożeniem natury ludzkiej*, [w:] *Oblicza natury ludzkiej. Studia i rozprawy*, red. P. Dukliński, G. Hołub, Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum, Kraków 2010, s. 487–498). Do tematu techniki i technologii w jej konflikcie z kulturą powróciłem jeszcze w artykule *Historia Kaina i Abela jako archetyp współczesnego eksperymentu człowieka z technologią i kulturą*, „Episteme. Czasopismo Naukowo-Kulturalne” 2013, t. I, nr 20, s. 3–15.

Pozostałe informacje dotyczące działalności wydawniczej, popularyzującej naukę, działalności organizacyjnej, udziału w konferencjach i współpracy naukowej znajdują się w załączniku nr 4 Wniosku.

Jerzy Bunt